PÄÄESIKUNTA
Sotilaslakimies Terhi Vira-Klockars
Sotilaslakimies Jouni Pulkkinen

LAUSUNTO

Helsinki 28.11.2023

Eduskunnan puolustusvaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 82/2023 vp.)

Johdanto

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa. Samalla voimassa oleva sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettu laki kumottaisiin. Esityksessä ehdotetaan lisäksi muutettaviksi eräitä muita siihen liittyviä lakeja.

Keskeisimmät muutosehdotukset koskevat Pääesikunnan tehtäviä ja toimivaltuuksia. Pääesikunnalla on voimassa olevan lain mukaan kaksi erilaista rikostorjuntatehtävää. Ensimmäinen näistä on sotilasrikosten selvittäminen. Sotilasrikoksilla tarkoitetaan rikoslain 45 luvussa säädettyjä rikoksia ja sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:ssä mainittuja muita rikoksia edellyttäen, että epäiltynä tekijänä on sotilas ja teko on kohdistunut toiseen sotilaaseen tai Puolustusvoimiin. Toinen Pääesikunnan rikostorjuntatehtävä on sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen. Kyse on sotilasvastatiedustelun tehtävästä.

Nykytila ja toimintaympäristön muutokset

Sotilaskurinpitomenettely

Puolustusvoimien sisäistä kurin ja järjestyksen ylläpitämistä turvaa laissa (Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa 255/2014) säädetty puolustusvoimien sotilaskurinpitomenettely. Sotilaskurinpitomenettelyn katsotaan nykymuodossaan rinnastuvan nopeutettuun ja yksinkertaistettuun rikosprosessiin. Sotilaskurinpitomenettely on yläkäsite kurinpitomenettelylle, joka on esitutkintaa seuraava rikosprosessin erityinen vaihe, jossa kurinpitoesimies ratkaisee asian kurinpitomenettelyssä tai sen edellytysten puuttuessa siirtää asian syyttäjälle syyteharkintaa varten.

Sotilaskurinpitomenettely on havaittu toimivaksi, eikä sen keskeisiin perusperiaatteisiin kohdistu muutostarpeita. Puolustusvoimat pitää edelleen nykyistä laissa säädettyä sotilaskurinpitomenettelyä ja sen nykyistä soveltamisalaa välttämättömänä. Puolustusvoimien on kyettävä toteuttamaan lakisääteiset tehtävänsä kaikissa valmiustilanteissa, normaalioloista poikkeusoloihin. Kurinpitomenettelyllä on edelleen sekä normaali- että poikkeusoloissa keskeinen merkitys Puolustusvoimien tehtävien tehokkaan ja luotettavan suorittamisen turvaamiseksi tarvittavan kurin ja järjestyksen ylläpitämisen kannalta. Puolustusvoimat kykenee laajan reservinsä turvin huolehtimaan myös poikkeusoloissa sotilaskurinpitomenettelyyn liittyvistä tehtävistä.

Puolustusvoimien toiminnan lainmukaisuuden kannalta on tärkeää säilyttää tehokkaaksi osoittautunut puolustusvoimien kurinpitojärjestelmä. Kurinpitomenettely on nähty ainoaksi toimivaksi ratkaisuksi asevelvollisuusjärjestelmän tiiviinä osana. Edelleen valtaosa (noin 95 %) kurinpitoseuraamuksista määrätään asevelvollisille tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville henkilöille. Laissa säädetty sotilaskurinpitomenettely on osoittautunut ainoaksi tehokkaaksi sanktiojärjestelmäksi kuria ja järjestystä vaarantaviin tekoihin. Sotilaskäskyjärjestelmässä sääntöjen on oltava samat kaikille sotilaille, myös Puolustusvoimien ammattisotilaille, jotka ovat osa samaa sotilaallisesti järjestäytynyttä joukkoa. Näin ollen sotilaskurinpitomenettelyn ulottaminen myös ammattisotilaisiin on yhdenvertaisen kohtelun kannalta perusteltua ja sidoksissa myös rikoslain 45 luvun sotilaan määritelmään ja esimiesten ja alaisten rikoksia koskevien säännösten tunnusmerkistöihin.

Sotilaskurinpitomenettelyä koskevat säännökset on vasta joitakin vuosia sitten uudistettu, eikä niihin kohdistu muutostarpeita. Tässä hallituksen esityksessä ehdotettaisiin sotilaskurinpitomenettelyä koskeviin säännöksiin vain joitakin teknisiä muutoksia.

Sotilasrikosten selvittäminen Pääesikunnan toimesta

Pääesikunnalle on keskitetty vaativampien sotilasrikosten esitutkintatehtävät. Tätä tehtävää suorittaa Puolustusvoimien ainoa poliisikoulutetuista rikostutkijoista ja lakimiehistä koostuva yksikkö. Yksikkö vastaan niin ammattisotilaiden kuin muiden asevelvollisten epäiltyjen rikosten tutkinnasta. Yksikkö tekee tiivistä yhteistyötä poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten kanssa sekä syyttäjien kanssa. Yksikössä ei työskentele sotilaita, ja yksikkö on siviilijohdossa.

Pääesikunnan toimivalta rajoittuu epäiltyjen sotilasrikosten selvittämiseen (laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa 35 §). Muiden epäiltyjen rikosten selvittämisestä vastaa poliisi. Pääesikunnan virkamiesten toimivaltuuksista esitutkinnassa on säädetty lain 37 §:ssä. Pääesikunnan esitutkintaa hoitavilla virkamiehillä on tehtävässään poliisimiehen toimivaltuudet siten, kuin tarkemmin esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja muualla laissa säädetään. Salaisista pakkokeinojen käyttö on rajattu koskemaan vain tukiasematietojen hankkimista, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua (lukuun ottamatta asuntokuuntelua), teknistä katselua, esineen, aineen tai omaisuuden teknistä seurantaa ja teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista. Toimivaltuudet nykyisen tehtävän toteuttamiseen ovat olleet riittävät.

Pääesikunnan suorittamien esitutkintojen yhteydessä tulee usein ilmi sellaisia rikoksia, jotka eivät ole lain tarkoittamia sotilasrikoksia. Tällaisia rikosnimikkeitä ovat

muun muassa ampuma-ase- ja räjähderikokset, yksityisyyttä ja kunniaa loukkaavat rikokset, seksuaalirikokset ja liikennerikokset. Näiden rikosten tutkintavastuu on siirrettävä poliisille ja usein poliisi on virka-apuna pyytänyt suorittamaan näiden rikosten kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet. Tämä on aiheuttanut viiveitä esitutkinnassa ja aiheuttanut myös turhaa työtä eri viranomaisissa. Nykyinen toimintamalli ei ole viranomaisten resurssien tehokasta käyttöä. Pääesikunnan erityisenä huolena on poliisin resurssien riittävyys poikkeusoloissa. Poikkeusoloissa poliisin resurssien riittämättömyys heijastuu vääjäämättömästi myös sellaisten sotilaiden tekemien rikosten selvittämiseen, jotka poliisi normaalioloissa kykeni vielä tutkimaan.

Pääesikunnalle ei ole tällä hetkellä laissa säädetty tehtäväksi eikä näin ollen oikeutta ennalta estää tai paljastaa sotilasrikoksia. Voimassaolevaa vuoden 2014 lakia säädettäessä toteutettiin Puolustusvoimissa myös organisaation uudelleenjärjestelyjä, jonka vuoksi rikosten selvittämisen tehtävä siirtyi pois sotilasvastatiedustelulta, jolle edelleen jäi vastuulleen sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan ja Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan liittyvien rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen. Sääntelyn ulkopuolelle jäi syystä tai toisesta kuitenkin sotilasrikosten ennalta estämisen ja paljastamisen tehtävä eikä sitä ole myöskään nimenomaisesti säädetty poliisin tehtäväksi. Tämä on selvä puute nykyisessä lainsäädännössä. On tärkeää, että esimerkiksi Puolustusvoimien aseisiin ja ampumatarvikkeisiin liittyvät anastusrikokset kyettäisiin tehokkaammin estämään jo ennalta, jotta tällaista vaarallista materiaalia ei päätyisi vääriin käsiin. Puolustusvoimien hallussa on myös yhä enenevässä määrin paljon salassa pidettävää tietoa, joka voi olla rikoksen kohteena.

Tätä hallituksen esitystä valmisteltaessa muutamat lausunnonantajat ovat lausunnoissaan kiinnittäneet huomiota Puolustusvoimien ja Pääesikunnan suorittaman esitutkinnan objektiivisuuteen, kun sotilasrikosten esitutkinta kohdistuu Puolustusvoimien palkattuun henkilöstöön. Rikoksesta epäiltyjen oikeusturvaan ja yhdenvertaisuuteen on jo aiemmin kiinnitetty huomiota (HE 61/2021 vp, säädöskokoelma 689/2021) siten, että esitutkinnan toimittamisesta ei enää nykyisin päätä yksinomaan kurinpitoesimiehenä toimiva sotilas, vaan Pääesikunnan tutkinnanjohtaja, poliisi tai syyttäjä voivat päättää esitutkinnan toimittamisesta. Pääesikunnan tutkinnanjohtajana toimivat siviilivirkamiehet, jotka ovat sotilaallisen käskyvallan ulkopuolella ja jotka tekevät virkavastuulla itsenäisesti esitutkintaan liittyvät päätökset. Rikosasian asianosaisilla on käytössä kaikki laissa säädetyt oikeusturvakeinot. Lisäksi voimassaolevassa laissa on jo säädetty ilmoittamisvelvollisuudesta poliisille ja esitutkinnan siirtämisestä poliisille, jos tutkinnan puolueettomuus tai rikoksen vakavuus sitä edellyttää. Poliisilla on myös mahdollisuus oma-aloitteisesti ottaa tällainen sotilasrikosasia tutkittavakseen.

Sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan ja Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan liittyvien rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen

Puolustusvoimat on vastannut sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvan tiedustelutoiminnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavan toiminnan estämiseen liittyvistä erilaisista turvallisuus- ja valvontatehtävistä jo 1940 -luvulla. Tehtävä on perinteisesti aina ollut osa sotilasvastatiedustelun (vastavakoilun) tehtäväkenttää ja toiminta on todennäköisesti jo tuolloin painottunut luotettujen henkilöiden, mahdollisesti myös omassa ohjauksessa olevien luotetta-

vien henkilöiden, tuottamaan tietoon. Ensimmäinen turvallisuus- ja valvontatehtäviin säädetty laki poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa (1251/1995) astui voimaan 3.11.1995.

Nykymuodossaan tehtävässä on edelleen kyse puolustuspolitiikkaan, puolustusteollisuuteen sekä puolustusjärjestelmään kohdistuvien rikosten ennalta estämisestä ja paljastamisesta. Tyypillisiä rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi vakoilu, maanpetos sekä turvallisuussalaisuuden paljastaminen. Tehtävät eivät rajoitu rikoslain 45 luvun sotilasrikoksiin tai sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n 2 momentissa sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltäviin tekoihin. Toimivalta ei myöskään ole riippuvainen esimerkiksi sotilaan osallisuudesta. Tehtäviin liittyvien rikosten esitutkinnasta (rikosten selvittäminen) on aina vastannut poliisi ja nykyisin kyseinen tehtävä on säädetty Keskusrikospoliisille.

Toimivaltuuksien aineellinen sisältö perustuu soveltuvin osin poliisilain sekä erityisesti sen 5 luvun salaisia tiedonhankintakeinoja koskevaan sääntelyyn. Säädöstekninen ratkaisu ei ole koko lain voimassaolon aikana ollut käytännön lainsoveltajalle kaikilta osin tarkoituksenmukainen eikä se enää vastaa nykykäytäntöä, joka edellyttäisi, että viranomaisen virkatehtäviin säädetyt toimivaltuudet säädetään kutakin viranomaista koskevassa omassa lainsäädännössä. Viittaussäännökset jättävät lisäksi monelta osin tulkinnanvaraiseksi, kuinka laajalti sotilasviranomainen voi toiminnassaan soveltaa poliisin toimintaa varten säädettyjä aineellisia säännöksiä.

Voimassaolevaan lakiin säädettiin lisäksi normaalista virka-avusta poikkeava poliisin apua koskeva pykälä. Sen tarkoitettiin olevan eräänlainen virka-avun ja yhteistoiminnan välimuoto, joka edesauttaisi joustavaa tiedonvaihtoa ja viranomaisten järkevää resurssien käyttöä. Toimivaltuudet, joilla saatuja tietoja ajateltiin olevan tarpeen käyttää, olivat lähinnä telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella, tekninen laitetarkkailu ja uuden poliisilain 5 luvun 28 §:n 3 momentissa tarkoitettu yksinomaan tietoverkossa tapahtuva peitetoiminta.

Katsottiin tarkoituksenmukaiseksi, ettei toimivaltuuksia ehdoteta Puolustusvoimille itsenäisesti edes vakavien rikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen koska kyseisten keinojen käyttäminen puuttuu varsin syvälle perus- ja ihmisoikeuksiin. Toimivaltuuksia käyttämällä saatavan tiedon todettiin kuitenkin voivan olla hyvin keskeistä Puolustusvoimien tehtävänä olevassa rikosten ennalta estämisessä ja paljastamisessa. Poliisi käyttäisi erityisosaamistaan tiedonhankintaan ja Puolustusvoimat voisi sen avulla suorittaa tehokkaampaa rikosten ennalta estämistä ja paljastamista omalla erityisosaamisalueellaan.

Ennen tiedustelulakien voimaantuloa suojelupoliisi suoritti sotilasviranomaisen pyynnöstä poliisin antamana apuna yksittäisen rikostorjuntaan liittyvän toimenpiteen silloin kun Puolustusvoimilla ei ollut siihen toimivaltaa. Tämä tarkoitti käytännössä esimerkiksi telekuuntelun tai teknisen laitetarkkailun luvanhakuprosessia käräjäoikeudelta. Suojelupoliisi hoiti tehtävät samalla henkilöstöllä, joka sillä itsellään on ollut käytössä omiin tehtäviinsä, eikä tehtäviä resurssien vuoksi aina kyetty toteuttamaan Puolustusvoimien operatiivisen tarpeen edellyttämässä ajassa – tai ollenkaan. Tiedustelulakien tultua voimaan Suojelupoliisi ei ole rikostorjuntaperusteella enää ollut halukas toteuttamaan Puolustusvoimille tarvittavia toimenpiteitä. Tämä on käytännössä aiheuttanut rikostorjunnan operaatioiden pysähtymisen. Suojelupoliisi ei ole myöskään mielellään ottanut vastaan laissa edellytettäviä ilmoituksia salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä.

Puolustusvoimilla ei ole tällä hetkellä oikeutta peitetoimintaan rikostorjuntatehtävissä. Tarve erityisesti peitetoimintaan tietoverkoissa tunnistettiin jo voimassaolevaa lakia säädettäessä, mutta alkuperäisen lakiesityksen rauettua kyseistä oikeutta ei enää sisällytetty uuteen laista tehtyyn hallituksen esitykseen. Tavoitteena oli ensin hankkia kokemusta siitä, miten poliisin antama apu toimii ja kuinka paljon ehdotettu ratkaisu työllistää eri viranomaisia.

Toinen viranomainen ei tosiasiallisesti voi edes tietoverkoissa rakentaa peitetoiminnalta edellytettävää luottamuksellista suhdetta toisen viranomaisen kohteen kanssa etenkään tehtävissä, jotka mm. vakoilutekoja ennalta estettäessä tai paljastettaessa edellyttävät Puolustusvoimien, sen organisaation sekä tehtävien ja toiminnan tuntemusta, mutta erityisesti myös pitkällistä ja perusteellista vastapuolen tehtävien ja toiminnan tuntemusta. Poliisi ei ole suorittanut Puolustusvoimille poliisin antamana apuna peitetoimintaa tai peitetoimintaa tietoverkoissa. Itsenäisten toimivaltuuksien puuttumisen vuoksi Puolustusvoimien rikostorjunnan nykyinen kyky on illegaalien toimijoiden suorituskykyä selvästi heikompi, erityisesti verkkomaailmassa. Tässä yhteydessä on lisäksi todettava, että sotilastiedustelulain palomuurisääntely asettaa korkean kynnyksen tietojenvaihtoon myös Puolustusvoimien sisällä, eikä sotilastiedustelulain tiedustelumenetelmiä käyttämällä saatu tieto ole rajoituksitta luovutettavissa Puolustusvoimien rikostorjunnan käyttöön.

Voimassaolevan lain säätämisen jälkeen Puolustusvoimat menetti kokonaan mahdollisuutensa tietolähdetoimintaan rikostorjunnassa. Puolustusvoimilla oli nyt jo kumotun vuonna 1995 säädetyn lain perusteella oikeus tavanomaiseen tietolähdetoimintaan, sillä henkilön vapaaehtoisuuteen perustuvaa tavanomaista yhteydenpitoa ei tuolloin eikä voimassaolevan lain säätämisen aikaan mielletty sellaiseksi tietolähdetoiminnaksi, josta olisi ollut tarpeen säätää lailla. Rajavartiolaitoksen rikostorjunnan toimivaltuuksia uudistettaessa vuonna 2017 lakivaliokunta totesi myös tavanomaisen (perustasoisen) tietolähdetoiminnan edellyttävän erityistä toimivaltuuskirjausta lainsäädäntöön. Lakivaliokunnan esityksestä hallintovaliokunta sisällytti mietintöönsä säännökset perustasoisesta tietolähdetoiminnasta. Tämä merkitsi tulkintakäytännön muutosta ja sitä, että Puolustusvoimat ei enää ole voinut ilman laintasoista sääntelyä toteuttaa edes sille tehtävissään tarpeellista tavanomaista tietolähteen käsittelyä.

Henkilölähteiden käyttö on ollut tärkeä osa Puolustusvoimien sotilasvastatiedustelun kokonaisuutta toiminnan alkuajoilta saakka ja rikostorjunnallinen peruste oli myös vuoteen 2017 saakka ainoa tiedonkeräyksen mahdollistava peruste ennen sotilastiedustelulain (590/2019) voimaanastumista. Sotilastiedustelulaki antoi sotilasvastatiedustelulle oikeuden myös ohjattuun tietolähteen käyttöön tiedustelumenetelmänä, mutta Puolustusvoimien rikostorjuntaviranomainen jäi vakavien rikosten ennalta estämisessä ja paljastamisessa edelleen ilman tietolähdetoiminnan toimivaltuutta.

Toinen viranomainen ei voi riittävän turvallisesti käsitellä toisen viranomaisen tietolähdettä. Luottamuksellista suhdetta on rakennettava ja ylläpidettävä jatkuvasti ja saatavan tiedon on oltava arvioitavissa toiminnasta vastaavalla viranomaisella itsellään. Arviota ei voi perustaa toiselta viranomaiselta saatuun raporttiin tai yhteenvetoon.

Esityksen tavoitteet ja Puolustusvoimien kannalta keskeisimmät muutosehdotukset.

Esityksen ensisijaisena tavoitteena on varmistaa sotilaskurinpitoa ja rikostorjuntaa Puolustusvoimissa koskevan sääntelyn ajantasaisuus ottaen huomioon lain voimaantulon jälkeen tapahtuneet toimintaympäristön muutokset sekä voimassa olevassa lainsäädännössä käytännön soveltamistilanteiden yhteydessä havaitut ongelmat.

Puolustusvoimien on kyettävä toteuttamaan lakisääteiset tehtävänsä kaikissa valmiustilanteissa, normaalioloista poikkeusoloihin. Puolustusvoimien rikostorjuntatehtäviin liittyvien toimivaltuuksien tulee siksi olla riittävän tehokkaita ja suorituskykyisiä suhteessa oletetun aktiivisen operatiivisen toimijan vastaavaan kykyyn ja toiminnassa on kyettävä perusoikeuksien suoja huomioon ottaen toimimaan riittävän laadukkaasti samassa ympäristössä.

Keskeisimpiä muutosehdotuksia ovat Pääesikunnalle säädettävä uusi tehtävä, sotilasrikosten ennalta estäminen ja paljastaminen sekä sotilasrikosten estämiseen tarvittavat toimivaltuudet. Toinen merkittävä kokonaisuus on toimivaltuussääntelyn uudistaminen sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaalliseen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten estämisessä ja paljastamisessa.

Esitettyjen muutosten tavoitteena on varmistaa, että Pääesikunnalla on mahdollisuus toteuttaa lakisääteiset tehtävänsä kaikissa valmiustilanteissa, normaalioloista poikkeusoloihin. Sääntelyllä pyritään siihen, että Pääesikunnalla on tarvittavat, itsenäiset toimivaltuudet edellä mainittujen tehtäviensä suorittamiseen eikä sääntely nojaa toisen viranomaisen toimivaltaan tai toimivaltuuksiin. Tavoitteena on tehokkaammin tunnistaa, paljastaa ja estää Suomen sotilaalliseen maanpuolustukseen kohdistuvia sisäisiä ja ulkoisia uhkia, joita esimerkiksi vieraiden valtioiden tiedustelupalvelut, yksittäiset henkilöt tai organisaatiot tarkoituksellisesti kohdistavat maahamme. Ehdotettavan sääntelyn tavoitteena on tältäkin osin parantaa rikosvastuun tehokkaampaa toteutumista sekä suojella yhteiskunnan turvallisuutta.

Esityksessä on kysymys tehtävien ja toimivaltuuksien nykyistä tarkemmasta ja kattavammasta sääntelystä sekä eri rikostorjuntaviranomaisten resurssien tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Pääesikunta pitää tärkeänä, että sille turvataan riittävät henkilöresurssit tässä esityksessä ehdotetun uuden tehtävän ja uusien toimivaltuuksien myötä. Henkilöstön määrästä riippuu, miten tehokkaasti ehdotetusta laista johtuvat tehtävät kyetään suorittamaan. Rikostorjunta ja sotilasvastatiedustelu ovat tärkeä osa maanpuolustusta ja henkilöresursseja kohdennettaisiin juuri tähän Puolustusvoimien ydintoimintaan.

Sääntelyllä viranomaisten yhteistyöstä on tavoitteena poistaa esteitä, jota estävät tai haittaavat sujuvaa viranomaisyhteistyötä taikka estävät tai haittaavat rikosvastuun tehokasta toteutumista. Esityksen tavoitteena on myös mahdollistaa Pääesikunnan ja eri viranomaisten välinen yhteistoiminta rikostorjuntatehtävissä laajemmin kuin voimassaolevassa laissa. Tavoitteena on siten mahdollistaa viranomaisten resurssien joustava ja tarkoituksenmukainen kohdentaminen. Hallituksen esitystä valmistelleessa työryhmässä on ollut laaja edustus eri turvallisuusviranomaisista.

Esityksessä ehdotetaan myös reserviläisten käytön laajentamista rikostorjuntatehtävissä. Esityksessä ehdotetaan, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltuuksia voisi käyttää reserviläinen, joka on virkatehtävässään pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tehtäviin voitaisiin sijoittaa virassa olevia poliiseja, Rajavartiolaitoksen ja Tullin virkamiehiä sekä syyttäjiä, jotka olisivat asevelvollisuuslain mukaiseen palvelukseen astuessaan sellaisessa virkatehtävässä, jossa he ovat pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä. Joukon koulutustaso ja osaaminen pakkokeinojen käyttöön olisi korkea. Puolustusvoimat voi jo nykyisin sijoittaa virassa olevia poliiseja, Rajavartiolaitoksen ja Tullin virkamiehiä tällaisiin reserviläistehtäviin huolimatta mahdollisista työnantajan henkilövarauksista. Tällaisten virkamiesten sijoittamisesta reserviläistehtävään on erikseen sovittu näiden viranomaisten kanssa.

Voimassaolevan lain mukaan asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa oleva reserviläinen voisi toimia tutkinnanjohtajana ja tutkijana, mutta hän voisi ainoastaan suorittaa kiinniottamisen, ei esimerkiksi päättää muista henkilöön kohdistuvista pakkokeinoista. Näin ollen reserviläinen voisi toimia tutkinnanjohtajana, mutta hänellä ei olisi tehtävän edellyttämiä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltuuksia. Voimassaolevan lain mukaan tämän luvun tarkoitetuissa poikkeusoloissa ainoastaan Pääesikunnan tutkinnanjohtajana toimiva virkamies olisi pidättämiseen oikeutettu. Tämä toimivalta olisi tällöin vain muutamalla henkilöllä, joka poikkeusoloissa olisi kestämätön tilanne.

Esityksen ehdotetaan myös, että reserviläisiä voitaisiin käyttää sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten estämisen ja paljastamisen tehtäviin. Mahdollisuutta reserviläisten käyttöön sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten estämisen ja paljastamisen tehtäviin esitetään lisäksi säädettäväksi myös normaaliolojen toimintaan. Tehtäviin sijoitettua koulutettua reserviä on voitava tarkoituksenmukaisesti kutsua palvelukseen riittävän etupainotteisesti silloinkin, kun valtakunnan turvallisuus ei muutoin vielä edellytä poikkeusolojen toteamista. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi muualla Euroopassa vaikuttava vakava kriisi tai sotatila, jonka vuoksi myös kiinnostus Suomea ja Puolustusvoimien toimintaa kohtaan olisi kasvanut. Kaikki tehtävät edellyttäisivät asevelvollisilta reserviläisiltä riittävää koulutusta, olisivat pääsääntöisesti avustavia tehtäviä, sekä rajoittuisivat ennalta määriteltyihin salaisiin tiedonhankintakeinoihin tai eri tiedonhankintakeinoilla saadun tiedon tarkastamiseen tai analysointiin. Riittävää koulutusta arvioitaessa olisi otettava huomioon reserviläisen tiedolliset ja taidolliset valmiudet sekä se, miten pitkä aika reserviläisen saamasta koulutuksesta olisi ehtinyt kulua. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää tietoturvaosaamiseen ja henkilötietojen käsittelyn valmiuksiin. Soveltamisalan ulkopuolelle olisi rajattu varusmiespalveluksessa olevat asevelvolliset, sillä varusmiespalveluksen tarkoituksen ei katsota kattavan pykälässä tarkoitettujen tehtävien suorittamista.

Omana erityisryhmänään mainittaisiin Puolustusvoimien palveluksesta puolustusvoimista annetun lain 47 §:n perusteella eronneet, sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan liittyvien rikosten estämisen ja paljastamisen tehtäviä virkatehtävinään hoitaneet reserviläiset. Kyseessä olisivat siis eroamisiän saavuttaneet, viranomaisen palveluksesta eronneet sotilaat. Heille voidaan palveluksessa ollessaan katsoa kertyneen sellaista merkittävää osaamista jota olisi

tarpeen kyetä käyttämään vielä tehtävästä eroamisen jälkeen. Tällaisetkin reserviläiset saisivat ammattitaidostaan ja kokemuksestaan huolimatta käyttää toimivaltuuksia ainoastaan tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtyneen virkamiehen ohjauksessa ja valvonnassa. Käytettävien toimivaltuuksien luettelo olisi kuitenkin heidän taustastaan ja osaamisestaan johtuen laajempi kuin muilla asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa olevilla reserviläisillä.

Asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa oleva käyttäisi julkista valtaa, mikä kuitenkin tapahtuisi tarkasti rajatussa tilanteessa ja osana viranomaistoimintaa. Julkisen vallan käyttöä ei luovutettaisi viranomaistoiminnan ulkopuolelle. Reserviläinen toimisi aina Pääesikunnan virkamiehen ohjauksessa ja valvonnassa. Julkista valtaa käyttäisi sotilasrikosten selvittämistehtävässä henkilö, joka käyttäisi sitä muutoin poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen virkatehtävässä, jolloin hänellä tähän tehtävään riittävä koulutus ja osaaminen.

Huomionarvoista on myös, että jo voimassa oleva sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annettu laki mahdollistaa kurinpitotoimivallan siirtämisen reserviläiselle, mikä sisältää jo itsessään merkittävää julkisen vallan käyttöä vapauteen kohdistuvien rangaistusten myötä. Myös sotilastiedustelulain (590/2019) 91 §:ssä on säädetty asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa olevan reserviläisen toimivaltuutuksista sotilastiedustelumenetelmien käyttöön liittyen, joka on myös julkisen vallan käyttöä.

Julkista valtaa käytettäisiin osana viranomaisen toimintaa eikä julkista valtaa siirrettäisi viranomaisen ulkopuolelle esimerkiksi yksityiselle toimijalle.[1] Reserviläisten käyttäminen näissä rikostorjuntatehtävissä on Puolustusvoimien sodan ajan toiminnan kannalta erittäin tarpeellista.

Pääesikunta on ollut mukana hallituksen esityksen HE 82/2023 vp valmistelussa. Esityksen tavoitteet ovat Puolustusvoimien näkökulmasta kannatettavia. Pääesikunta pitää turvallisuusympäristön muutokset huomioon ottaen tärkeänä, että hallituksen esitys saataisiin käsiteltyä mahdollisimman pian.

Terhi Vira-Klockars
sotilaslakimies, varatuomari

Jouni Pulkkinen
sotilaslakimies, varatuomari

[1] Kts. esim. PeVL 20/2002 vp ja PeVL 72/2018 vp